

Designing a Teacher Competency Framework Aligned with the Mission of Farhangian University

Fatemeh Akrami¹, Hassan Hajizadeh Anari²

¹ PhD., Student in Curriculum Planning, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran (**Corresponding author**).
fateme1995akrami@gmail.com

² Department of Islamic Education and Training, Shahid Chamran Campus, Farhangian University, Tehran, Iran. hajizadeanari@gmail.com

Abstract

The present study was conducted with the aim of designing a teacher competency framework in Islamic education aligned with the curriculum of Farhangian University. This framework, focusing on conceptual coherence, connection with Islamic educational foundations, and applicability in curriculum planning, attempts to present a suitable model for enhancing the quality of teacher education in the country's educational system. The qualitative research method was of the thematic analysis type, and data were collected through documentary analysis of Islamic and educational sources, as well as the examination of upstream documents. In this research, sources such as the Holy Qur'an, Nahj al-Balāghah, the works of Islamic thinkers (such as Martyr Muṭahharī and 'Allāmah Ṭabāṭabā'i), and national education documents were analyzed. Subsequently, using open, axial, and selective coding, conceptual components were extracted and organized into macro dimensions. Furthermore, to validate the proposed framework, the Content Validity Ratio (CVR) method was utilized. The expert evaluation form was completed by a group of professors in the field of Islamic studies (Ma'ārif Islāmiyyah) and curriculum planning at Farhangian University. All components obtained an acceptable CVR value and were included in the final framework. The research findings led to the design of a framework comprising several main dimensions of competency, including: epistemological-belief (Ma'rifatī-I'tiqādī), educational-moral (Tarbiyatī-Akhlāqī), professional-specialized, and interdisciplinary competencies. This framework, while possessing an Islamic theoretical backing, has the capability to adapt to the needs of the teacher education system and can serve as a basis for revising the curriculum and educational policymaking.

Keywords: Teacher, Curriculum, Farhangian University, Teacher Education.

Received: 2026/02/17 ; **Revised:** 2026/04/05 ; **Accepted:** 2026/05/09 ; **Published online:** 2026/07/01

Cite this article: Akrami, F. & Hajizadeh Anari, H. (2026). Designing a Teacher Competency Framework Aligned with the Mission of Farhangian University. *Research Quarterly of Islamic Education and Training*, 7(2), p. 7-28.
<https://doi.org/10.48310/riet.2025.20657.1521>

Publisher: Farhangian University

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir/>

Article type: Research Article

©2026/authors retain the copyright and full publishing rights

طراحی چارچوب شایستگی‌های معلم متناسب با رسالت دانشگاه فرهنگیان

فاطمه اکرمی^۱، حسن حاجی‌زاده اناری^۲

^۱ دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت

مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول). fateme.1995akrami@gmail.com

^۲ گروه معارف و تعلیم و تربیت اسلامی، پردیس شهید چمران، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

hajizadeanari@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف طراحی چارچوب شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی متناسب با برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان انجام شده است. این چارچوب با تمرکز بر انسجام مفهومی، پیوند با مبانی تربیتی اسلامی و قابلیت کاربرد در برنامه‌ریزی درسی، تلاش دارد تا الگوی مناسبی برای ارتقاء کیفیت تربیت معلم در نظام آموزشی کشور ارائه دهد. روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل مضمون بوده و داده‌ها از طریق تحلیل اسنادی منابع اسلامی و تربیتی، و بررسی اسناد بالادستی گردآوری شده است. در این پژوهش منابعی چون قرآن کریم، نهج‌البلاغه، آثار اندیشمندان اسلامی (مانند شهید مطهری و علامه طباطبایی)، و اسناد ملی آموزش و پرورش مورد تحلیل قرار گرفتند. سپس با استفاده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی، مؤلفه‌های مفهومی استخراج و در قالب ابعاد کلان سازمان‌دهی شدند. در ادامه، برای اعتبارسنجی چارچوب پیشنهادی، از روش نسبت اعتبار محتوا (CVR) استفاده شد. فرم داوری خبرگان توسط گروهی از اساتید حوزه معارف اسلامی و برنامه‌ریزی درسی در دانشگاه فرهنگیان تکمیل شد. همه مؤلفه‌ها مقدار CVR قابل قبول را کسب کردند و در چارچوب نهایی لحاظ گردید. یافته‌های پژوهش منجر به طراحی چارچوبی شامل چند بُعد اصلی شایستگی از جمله: شایستگی‌های معرفتی- اعتقادی، تربیتی- اخلاقی، حرفه‌ای- تخصصی، و بین‌رشته‌ای شد. این چارچوب ضمن برخورداری از پشتوانه نظری اسلامی، قابلیت انطباق با نیازهای نظام تربیت معلم را دارا بوده و می‌تواند مبنایی برای بازنگری در برنامه درسی و سیاست‌گذاری‌های آموزشی قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: معلم، برنامه درسی، دانشگاه فرهنگیان، تربیت معلم.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۲۸؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۱/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۱۹؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۵/۰۴/۱۰

استناد به این مقاله: اکرمی، فاطمه؛ حاجی‌زاده اناری، حسن (۱۴۰۵). طراحی چارچوب شایستگی‌های معلم متناسب با رسالت دانشگاه فرهنگیان.

پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۷(۲)، ص ۷-۲۸. <https://doi.org/10.48310/riet.2025.20657.1521>

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir>

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: دانشگاه فرهنگیان

©۱۴۰۵/نویسندگان دارنده حق مؤلف مقاله خود بدون محدودیت هستند.

۱. مقدمه

در نظام‌های آموزشی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی، معلم نه تنها نقش انتقال‌دهنده دانش را ایفا می‌کند، بلکه به عنوان الگوی تربیتی، اخلاقی و ایمانی شناخته می‌شود. در آموزه‌های اسلامی، جایگاه معلم با تعابیری چون «معلم انسان‌ها»، «وارث انبیاء» و «پیشوای تربیت» مورد تأکید قرار گرفته است (مطهری، ۱۳۸۷). این نگاه، مسئولیت تربیت نسل آینده را از سطح آموزش صرف فراتر برده و آن را به سطح هدایت معنوی و تربیت فطری ارتقاء می‌دهد. از این رو، تربیت معلم در نظام جمهوری اسلامی ایران، باید مبتنی بر چارچوبی باشد که شایستگی‌های لازم برای ایفای این نقش چندوجهی را در معلمان پرورش دهد. شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی، مجموعه‌ای از توانمندی‌های علمی، اخلاقی، اعتقادی، تربیتی و حرفه‌ای است که در تعامل با مبانی دینی و نیازهای تربیتی جامعه اسلامی شکل می‌گیرد. این شایستگی‌ها نه تنها شامل مهارت‌های تدریس و مدیریت کلاس، بلکه شامل توانایی درک و تبیین مفاهیم دینی، تربیت اخلاقی دانش‌آموزان، هدایت معنوی، و ایفای نقش الگویی در رفتار و گفتار است (نصراللهی و همکاران، ۱۴۰۰). با این حال، بررسی برنامه درسی تربیت معلم در دانشگاه فرهنگیان نشان می‌دهد که این مؤلفه‌ها به صورت پراکنده و بدون انسجام مفهومی در سرفصل‌ها و واحدهای درسی گنجانده شده‌اند و فاقد چارچوبی منظم و تلفیقی هستند که بتواند تربیت اسلامی را به عنوان محور اصلی تربیت معلم در نظر گیرد. دانشگاه فرهنگیان به عنوان نهاد رسمی تربیت معلم در کشور، مأموریت دارد تا معلمان را تربیت کند که در کنار توانمندی‌های علمی، از شایستگی‌های تربیتی و دینی نیز برخوردار باشند. سند مأموریت این دانشگاه، بر تربیت معلمانی متعهد، مؤمن، متخصص و آگاه به مبانی تربیت اسلامی تأکید دارد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱). با این حال، نبود چارچوبی منسجم برای تعریف و طبقه‌بندی شایستگی‌های اسلامی معلم، موجب شده که برنامه‌ریزی درسی این دانشگاه نتواند به طور کامل مأموریت تربیتی خود را محقق سازد. از سوی دیگر، نظریه‌های شایستگی حرفه‌ای مانند مدل اسپنسر^۱ بر ترکیب دانش، مهارت، نگرش و ارزش‌ها در عملکرد مؤثر حرفه‌ای تأکید دارند (اسپنسر و همکاران، ۱۹۹۳). این نظریه‌ها، اگرچه در زمینه‌های مدیریتی و روان‌شناسی توسعه یافته‌اند، اما قابلیت تلفیق با مبانی تربیت اسلامی را دارند و می‌توانند در طراحی چارچوبی بومی و اسلامی برای تربیت معلم مورد استفاده قرار گیرند (اورنشتاین و همکاران، ۲۰۱۸)^۲. با توجه به آنچه گفته شد، پژوهش حاضر با هدف طراحی چارچوبی مفهومی و کاربردی از شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی، تلاش دارد تا با بهره‌گیری از

1. Spencer

2. Ornstein

منابع اسلامی، اسناد بالادستی و کتب متخصصان، مدلی تلفیقی ارائه دهد که با ساختار برنامه درسی تربیت معلم در دانشگاه فرهنگیان همخوانی داشته باشد. این چارچوب می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای بازطراحی سرفصل‌ها، تدوین واحدهای درسی، و ارتقای کیفیت تربیت معلم در نظام آموزشی کشور مورد استفاده قرار گیرد. در نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، معلم به‌عنوان رکن اساسی فرآیند تربیت شناخته می‌شود؛ فردی که نه تنها انتقال‌دهنده دانش، بلکه الگوی تربیتی، اخلاقی و ایمانی برای دانش‌آموزان است. این جایگاه ویژه، در آموزه‌های اسلامی با تعبیری چون «وارث انبیاء» و «پیشوای تربیت» مورد تأکید قرار گرفته است (مطهری، ۱۳۸۷). از این‌رو، تربیت معلم در ایران نمی‌تواند صرفاً بر مهارت‌های فنی و آموزشی متمرکز باشد، بلکه باید مبتنی بر چارچوبی باشد که شایستگی‌های تربیتی، اعتقادی و اخلاقی را نیز دربرگیرد. نظام تربیت معلم در جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه در دانشگاه فرهنگیان، مأموریت دارد تا معلمانی تربیت کند که علاوه بر مهارت‌های حرفه‌ای، از شایستگی‌های تربیتی، اخلاقی و اعتقادی نیز برخوردار باشند. با این حال، بررسی ساختار برنامه درسی تربیت معلم نشان می‌دهد که مؤلفه‌های تربیت اسلامی در آن به‌صورت ضمنی، پراکنده و فاقد انسجام مفهومی لحاظ شده‌اند (نصراللهی و همکاران، ۱۴۰۰). این وضعیت، موجب شده که تربیت معلمان در حوزه معارف اسلامی و تربیت دینی، از انسجام نظری و عملی لازم برخوردار نباشد و اهداف کلان تربیتی نظام آموزشی کشور به‌طور کامل محقق نشود.

از منظر اسنادی نیز، اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند مأموریت دانشگاه فرهنگیان، بر تربیت معلمانی مؤمن، متعهد، متخصص و آگاه به مبانی تربیت اسلامی تأکید دارند. با این حال، این اسناد فاقد چارچوب اجرایی مشخصی برای تعریف، طبقه‌بندی و عملیاتی‌سازی شایستگی‌های اسلامی معلم هستند. این خلأ موجب شده که برنامه درسی تربیت معلم نتواند به‌طور نظام‌مند به پرورش این شایستگی‌ها بپردازد. مطالعات پیشین در حوزه شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان، عمدتاً بر مدل‌های عمومی مانند مدل اسپنسر و همکاران (۱۹۹۳) تمرکز داشته‌اند که ترکیب دانش، مهارت، نگرش و ارزش‌ها را در عملکرد حرفه‌ای مؤثر مورد توجه قرار می‌دهد. اگرچه این مدل‌ها در زمینه‌های مدیریتی و روان‌شناسی توسعه یافته‌اند، اما قابلیت تلفیق با مبانی تربیت اسلامی را دارند و می‌توانند در طراحی چارچوبی بومی و اسلامی برای تربیت معلم مورد استفاده قرار گیرند (اورنشتاین و همکاران، ۲۰۱۸). در ایران نیز پژوهش‌هایی مانند نصراللهی و همکاران (۱۴۰۰) به شناسایی مؤلفه‌های تربیت اسلامی پرداخته‌اند، اما اغلب فاقد مدل اجرایی منسجم بوده‌اند. همچنین اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند مأموریت دانشگاه فرهنگیان، بر تربیت معلمانی مؤمن، متعهد و

متخصص تأکید دارند، اما فاقد راهکارهای اجرایی مشخص برای تعریف، طبقه‌بندی و عملیاتی‌سازی شایستگی‌های اسلامی معلم هستند. در نتیجه، خلأهای پژوهشی موجود شامل فقدان چارچوب مفهومی منسجم برای شایستگی‌های اسلامی معلم، نبود مدل تلفیقی قابل اجرا در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان، پراکندگی مؤلفه‌های تربیت اسلامی در سرفصل‌های درسی، و کمبود پژوهش‌های کاربردی در زمینه طراحی برنامه درسی مبتنی بر تربیت اسلامی است. پژوهش حاضر با هدف طراحی چارچوبی مفهومی و کاربردی از شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی، تلاش دارد تا با بهره‌گیری از منابع اسلامی، اسناد بالادستی و نظریه‌های شایستگی حرفه‌ای، مدلی تلفیقی ارائه دهد که با ساختار برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان همخوانی داشته باشد و زمینه‌ساز ارتقای کیفیت تربیت معلم شود. بنابراین، مسئله اصلی این پژوهش، فقدان چارچوبی منسجم، مفهومی و قابل اجرا از شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی است که بتواند با ساختار برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان همخوانی داشته باشد. طراحی چنین چارچوبی، می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای کیفیت تربیت معلم، انسجام محتوای برنامه درسی، و تحقق اهداف تربیتی نظام آموزشی کشور باشد.

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر با هدف طراحی چارچوبی مفهومی از شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی، از نوع کیفی و توسعه‌ای است. رویکرد کیفی به پژوهشگر امکان می‌دهد تا از طریق تحلیل عمیق داده‌های متنی، اسنادی و گفت‌وگویی، به درک و تفسیر مفاهیم پیچیده و چندلایه‌ای مانند «شایستگی تربیتی» در بستر اسلامی و برنامه درسی دست یابد. این نوع پژوهش، به‌ویژه در حوزه‌های تربیتی و دینی که با مفاهیم انتزاعی و ارزشی سروکار دارند، مناسب‌ترین روش برای تولید دانش بومی و نظریه‌پردازی است (کرسول،^۱ ۲۰۱۳). این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، کیفی با رویکرد تحلیل مضمون و تحلیل اسنادی است. تحلیل مضمون به‌عنوان یکی از روش‌های رایج در پژوهش‌های کیفی، امکان استخراج الگوها، مفاهیم و مؤلفه‌های پنهان در داده‌های متنی را فراهم می‌سازد (براون و کلارک،^۲ ۲۰۰۶). همچنین، تحلیل اسنادی به‌منظور بررسی دقیق اسناد رسمی، برنامه‌های درسی و منابع اسلامی به‌کار گرفته می‌شود، تا مفاهیم کلیدی مرتبط با تربیت اسلامی و شایستگی معلم شناسایی گردد. جامعه پژوهش شامل دو بخش اصلی است که شرح آن در جدول (۱) آمده است:

1. Creswell

2. Braun & Clarke

- (۱) اسناد رسمی و برنامه درسی تربیت معلم شامل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سند مأموریت دانشگاه فرهنگیان، آیین‌نامه‌های آموزشی و سرفصل‌های درسی مصوب،
- (۲) منابع اسلامی و تربیتی شامل آیات قرآن، روایات تربیتی، آثار اندیشمندان اسلامی مانند شهید مطهری، علامه طباطبایی و امام خمینی.

جدول ۱- پنج سند کلیدی مورد تحلیل

عنوان سند	نقش در تربیت معلم
سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)	تبیین فلسفه تربیت اسلامی، اهداف کلان، و ویژگی‌های معلم مطلوب
سند مأموریت دانشگاه فرهنگیان (۱۳۹۱)	تعیین رسالت تربیتی دانشگاه و ویژگی‌های حرفه‌ای و اخلاقی معلم
برنامه درسی تربیت معلم (مصوب شورای برنامه‌ریزی درسی (۱۳۹۵)	ساختار محتوایی، سرفصل‌ها و اهداف آموزشی تربیت معلم
آیین‌نامه‌های آموزشی و تربیتی دانشگاه فرهنگیان (آیین‌نامه آموزشی دوره‌های کاردانی، کارشناسی پیوسته و ناپوسته، آیین‌نامه تربیتی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان)	ضوابط اجرایی، تربیتی و اخلاقی در فرایند آموزش معلمان
بیانات مقام معظم رهبری درباره معلم و تربیت اسلامی (۱۳۹۸)	جهت‌گیری ارزشی، فرهنگی و تربیتی در تربیت نسل آینده معلمان

در ادامه، به منظور اعتبارسنجی الگوی مفهومی حاصل، از روش نسبت اعتبار محتوا استفاده شد. بدین منظور، مجموعه کدها و مؤلفه‌های استخراج‌شده در اختیار گروهی از متخصصان دانشگاهی شامل اساتید حوزه معارف اسلامی و برنامه‌ریزی درسی در دانشگاه فرهنگیان قرار گرفت، تا با استفاده از مقیاس سه‌گزینه‌ای لاوше (ضروری است، مفید ولی غیرضروری است، ضروری نیست)، میزان اعتبار هر مؤلفه را ارزیابی نمایند. نتایج حاصل از داوری خبرگان، مبنای محاسبه شاخص CVR قرار گرفت و مؤلفه‌هایی که مقدار CVR آن‌ها از حد آستانه قابل قبول فراتر بود، در الگوی نهایی لحاظ شدند. نمونه‌ها به صورت هدفمند انتخاب گردیدند تا حداکثر غنای مفهومی و تخصصی در داده‌ها حاصل شود. در بخش اعتباریابی، ۱۴ نفر از اساتید دانشگاه فرهنگیان که دارای تخصص در حوزه معارف اسلامی و برنامه‌ریزی درسی هستند، به عنوان نمونه انتخاب شدند. در بخش اسنادی، ۵ سند کلیدی و در بخش منابع اسلامی، ۲۰ منبع معتبر مورد بررسی قرار گرفتند، که مشخصات آنها در جدول (۲) آمده است.

جدول ۲- مشخصات خبرگان

ردیف	سمت علمی	رشته تخصصی
۱	عضو هیئت علمی (استادیار)	علوم قرآنی (۲ نفر)
۲	عضو هیئت علمی (استادیار)	فلسفه تعلیم و تربیت (۲ نفر)
۳	عضو هیئت علمی (استادیار)	مدیریت آموزش عالی

ردیف	سمت علمی	رشته تخصصی
۴	مدرس دانشگاه فرهنگیان	برنامه‌ریزی درسی
۵	مدرس دانشگاه فرهنگیان	تاریخ و تمدن اسلامی
۶	مدرس دانشگاه فرهنگیان	تاریخ فرهنگ و تمدن
۷	مدرس دانشگاه فرهنگیان	فلسفه تعلیم و تربیت
۸	مدرس دانشگاه فرهنگیان	معارف اسلامی (۲ نفر)
۹	کارشناس مسئول آموزش ابتدایی	برنامه‌ریزی درسی
۱۰	مدرس دانشگاه فرهنگیان	برنامه‌ریزی درسی (۲ نفر)

۳. یافته‌ها

۳-۱. تحلیل اسنادی

جدول ۳- کدگذاری باز اسناد

نام سند	کدگذاری باز
سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)	شناخت فطرت انسانی؛ هدایت براساس کرامت؛ معلم به‌عنوان شکوفاکندنده فطرت؛ توان تربیت در ابعاد اعتقادی، اخلاقی، علمی، اجتماعی؛ طراحی برنامه درسی چندساحتی؛ الگوی اخلاقی بودن معلم؛ تقویت فضایل اخلاقی؛ تربیت براساس تزکیه نفس؛ تبیین هویت ملی - اسلامی؛ مقابله با تهاجم فرهنگی؛ تقویت خودباوری فرهنگی؛ نگاه راهبردی به تربیت؛ تربیت نسل تمدن‌ساز؛ معلم با مأموریت فرهنگی - تمدنی؛ توان ارتباط با والدین؛ طراحی فعالیت‌های مشارکتی؛ تقویت نقش خانواده در تربیت اسلامی؛ تحلیل محیط تربیتی؛ تربیت در بستر واقعیات اجتماعی؛ معلم محیط‌محور؛ تربیت معلم عدالت‌محور؛ رفع تبعیض آموزشی؛ توجه به مناطق محروم؛ یادگیری مستمر؛ رشد حرفه‌ای؛ معلم یادگیرنده مادام‌العمر؛ توان تحلیل تربیتی؛ تولید دانش تربیتی؛ طراحی فعالیت‌های پژوهشی در تربیت اسلامی؛ نگاه انتقادی به وضع موجود؛ طراحی نوآورانه برنامه درسی؛ معلم تحول‌خواه؛ تقویت روحیه همکاری؛ توان ارتباط اجتماعی؛ تربیت شهروند مسئول؛ سواد رسانه‌ای؛ بهره‌گیری از فناوری‌های نوین؛ طراحی آموزش ترکیبی اسلامی؛ انطباق تربیت معلم با اسناد بالادستی؛ مأموریت‌گرایی در تربیت اسلامی؛ معلم متعهد به سند تحول.
سند مأموریت دانشگاه فرهنگیان (۱۳۹۱)	تربیت معلم متعهد به ارزش‌های اسلامی؛ تربیت معلم با هویت ملی - دینی؛ تربیت معلم با توان تحلیل اسناد تربیتی؛ تربیت معلم با قدرت تبیین مفاهیم تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با مهارت طراحی برنامه درسی اسلامی؛ تربیت معلم با توان تلفیق ارزش‌های اسلامی با روش‌های نوین آموزشی؛ تربیت معلم با قدرت نقد تربیت غربی؛ تربیت معلم با توان تولید محتوای تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با مهارت پژوهش در تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با توان هدایت فرهنگی و تربیتی؛ تربیت معلم با نگاه تمدنی و راهبردی؛ تربیت معلم با توان تربیت تمام‌ساحتی؛ تربیت معلم با مهارت ارتباط با خانواده و جامعه؛ تربیت معلم با توان تربیت در بستر واقعیات اجتماعی؛ تربیت معلم با روحیه تحول‌خواهی و نوآوری؛ تربیت معلم با توان تحلیل مسائل تربیتی؛ تربیت معلم با قدرت طراحی فعالیت‌های تربیتی اسلامی؛ تربیت معلم با توان تربیت اخلاقی و معنوی؛ تربیت معلم با نگاه عدالت‌محور؛ تربیت معلم با توان تربیت در مناطق محروم؛ تربیت معلم با مهارت یادگیری مادام‌العمر؛ تربیت معلم با توان بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با تعهد به مأموریت‌های ملی و انقلابی؛ تربیت معلم با توان تربیت شهروند مسئول و مؤمن؛ تربیت معلم با قدرت تبیین مبانی تربیت اسلامی در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان

نام سند	کدگذاری باز
برنامه درسی تربیت معلم (مصوب شورای برنامه‌ریزی درسی) ۱۳۹۵	شناخت مبانی تربیت اسلامی؛ توان تحلیل مفاهیم تربیتی در قرآن و سنت؛ آشنایی با فلسفه تربیت اسلامی؛ توان طراحی برنامه درسی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی؛ تربیت معلم با قدرت تلفیق آموزه‌های دینی با علوم تربیتی؛ توان نقد دیدگاه‌های تربیتی غربی؛ تسلط بر اصول تعلیم و تربیت اسلامی؛ توان تبیین نقش معلم در تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با مهارت هدایت اخلاقی و معنوی؛ توان طراحی فعالیت‌های تربیتی دینی؛ تربیت معلم با قدرت تحلیل تربیت در اسناد بالادستی؛ توان تولید محتوای تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با مهارت ارتباط تربیتی با دانش‌آموزان؛ تربیت معلم با توان تربیت در بستر فرهنگ اسلامی - ایرانی؛ تربیت معلم با نگاه تمدنی به تربیت؛ توان تربیت در ابعاد اعتقادی، اخلاقی، عقلانی و اجتماعی؛ تربیت معلم با مهارت پژوهش در تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با توان تربیت در محیط‌های متنوع فرهنگی؛ تربیت معلم با تعهد به مأموریت‌های تربیتی انقلاب اسلامی؛ تربیت معلم با قدرت تبیین هویت اسلامی - ایرانی؛ تربیت معلم با توان تربیت شهروند مؤمن و مسئول؛ تربیت معلم با مهارت تحلیل تربیت اسلامی در برنامه درسی رسمی؛ تربیت معلم با توان طراحی آموزش تلفیقی اسلامی - علمی؛ تربیت معلم با سواد تربیتی دینی؛ تربیت معلم با توان تربیت در مسیر تحول بنیادین
آیین‌نامه‌های آموزشی و تربیتی دانشگاه فرهنگیان	تعهد به رعایت ارزش‌های اسلامی در فرآیند تربیت؛ التزام عملی به اخلاق حرفه‌ای معلمی؛ حضور فعال در برنامه‌های تربیتی دینی؛ مشارکت در نماز جماعت و مناسبت‌های مذهبی؛ رعایت پوشش و رفتار متناسب با شأن معلم اسلامی؛ توان تحلیل تربیتی آیین‌نامه‌های اخلاقی؛ تربیت معلم با قدرت تبیین ضوابط تربیتی اسلامی؛ توان طراحی فعالیت‌های تربیتی مطابق آیین‌نامه‌ها؛ تربیت معلم با مهارت خودکنترلی و انضباط فردی؛ تربیت معلم با توان ایفای نقش الگویی در محیط آموزشی؛ تربیت معلم با مهارت تعامل تربیتی با دانشجو-معلمان؛ تربیت معلم با توان ترویج فرهنگ اسلامی در محیط دانشگاهی؛ تربیت معلم با قدرت تشخیص رفتارهای مغایر با تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با توان اصلاح و هدایت تربیتی همسالان؛ تربیت معلم با مهارت مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی - تربیتی؛ تربیت معلم با توان تحلیل مقررات آموزشی در راستای تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با تعهد به ضوابط حضور، مشارکت و پیشرفت تربیتی؛ تربیت معلم با توان تلفیق مقررات آموزشی با اهداف تربیت اسلامی؛ تربیت معلم با قدرت تبیین نقش آیین‌نامه‌ها در تحقق مأموریت تربیتی دانشگاه فرهنگیان
بیانات مقام معظم رهبری درباره معلم و تربیت اسلامی (۱۳۹۸)	معلم به عنوان ادامه‌دهنده راه انبیاء؛ معلم با مأموریت تعلیم و تزکیه؛ معلم سازنده هویت دانش‌آموز؛ معلم الگوی رفتاری و گفتاری نسل آینده؛ معلم با قدرت امیدآفرینی در جوانان؛ معلم با توان تبیین افتخارات ملی و اسلامی؛ معلم با روحیه مقاومت فرهنگی؛ معلم با نگاه تمدنی به تربیت؛ معلم با تعهد به سند تحول بنیادین؛ معلم با مسئولیت تربیت انسان تراز انقلاب اسلامی؛ معلم با قدرت تبیین مفاهیم تربیت اسلامی؛ معلم با توان مقابله با آسیب‌های اخلاقی و اجتماعی؛ معلم با نقش فعال در هویت‌سازی فرهنگی؛ معلم با نگاه راهبردی به تربیت نسل آینده؛ معلم با قدرت تبیین ارزش‌های اسلامی در کلاس درس؛ معلم با توان تربیت شهروند مؤمن، مقاوم و مسئول؛ معلم با تعهد به نقش فرهنگی و تمدن‌ساز آموزش و پرورش؛ معلم با توان تبیین روحیه انقلابی در تربیت؛ معلم با قدرت هدایت تربیتی در شرایط بحرانی؛ معلم با توان تربیت در بستر عزت ملی و اعتماد به نفس فرهنگی؛ معلم با تعهد به رسالت الهی تعلیم و تربیت

با تحلیل محتوای پنج منبع مکتوب مرتبط با تربیت اسلامی معلم، تعداد ۱۰۵ کد باز غیر تکراری استخراج گردید. با بررسی دقیق و خط به خط این کدهای باز، فرایند شناسایی مضامین اصلی آغاز شده و کدگذاری انتخابی و محوری به منظور سامان‌دهی مفاهیم و طراحی چارچوب شایستگی‌ها در دستور کار

قرار گرفت که شرح آن در جدول (۴) آمده است.

جدول ۴- کدگذاری محوری و انتخابی اسناد

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	تعریف	نمونه کدباز
چارچوبی برای شایستگی‌های معلم با استناد به منابع مکتوب تربیت معلم ایران	هویت و مأموریت اسلامی- ایرانی معلم	شایستگی‌های مرتبط با شناخت، تبیین و تعهد به هویت ملی- اسلامی و مأموریت تربیتی معلم در نظام اسلامی	تبیین هویت اسلامی- ایرانی؛ تعهد به سند تحول؛ نقش تمدن‌ساز؛ مقابله با تهاجم فرهنگی؛ عزت ملی؛ مأموریت‌گرایی
	تربیت اخلاقی، معنوی و فطری	توانایی تربیت براساس اصول اخلاق اسلامی، تزکیه نفس، و شکوفایی فطرت انسانی	هدایت براساس کرامت؛ تزکیه نفس؛ الگوی اخلاقی بودن؛ فضایل اخلاقی؛ شناخت فطرت انسانی؛ ادامه‌دهنده راه انبیاء
	دانش و مهارت‌های تربیت اسلامی	تسلط بر مبانی، مفاهیم، روش‌ها و طراحی برنامه درسی تربیت اسلامی	تحلیل مفاهیم تربیتی در قرآن و سنت؛ طراحی برنامه درسی اسلامی؛ نقد تربیت غربی؛ تولید محتوای تربیت اسلامی؛ سواد تربیتی دینی
	تعامل تربیتی با محیط، خانواده و جامعه	توانایی برقراری ارتباط مؤثر تربیتی با دانش‌آموز، خانواده، همسالان و محیط فرهنگی- اجتماعی	تعامل با خانواده؛ هدایت همسالان؛ مشارکت فرهنگی؛ ارتباط اجتماعی؛ تربیت شهروند مسئول؛ تربیت در محیط‌های متنوع
	پژوهش، نوآوری و تحول‌خواهی تربیتی	توانایی تحلیل، نقد، تولید دانش و طراحی نوآورانه در تربیت اسلامی	پژوهش در تربیت اسلامی؛ تحلیل اسناد؛ نگاه انتقادی؛ طراحی نوآورانه؛ تحول‌خواهی؛ آموزش تلفیقی اسلامی- علمی
	عدالت تربیتی و مسئولیت اجتماعی	تعهد به تربیت عادلانه، رفع تبعیض، و ایفای نقش اجتماعی معلم در تحقق عدالت آموزشی	رفع تبعیض آموزشی؛ توجه به مناطق محروم؛ تربیت شهروند مؤمن؛ مسئولیت‌پذیری فرهنگی؛ نگاه عدالت‌محور
	رشد حرفه‌ای و یادگیری مادام‌العمر	توانایی توسعه مستمر شایستگی‌های حرفه‌ای و یادگیری در مسیر تربیت اسلامی	یادگیری مستمر؛ رشد حرفه‌ای؛ معلم یادگیرنده؛ تحلیل مسائل تربیتی؛ تعهد به پیشرفت تربیتی
	بهره‌گیری از فناوری در تربیت اسلامی	توانایی استفاده از فناوری‌های نوین در خدمت اهداف تربیت اسلامی	سواد رسانه‌ای؛ آموزش ترکیبی؛ بهره‌گیری از فناوری؛ طراحی آموزش دیجیتال اسلامی

شکل ۱- مدل شایستگی‌های معلم با استناد به منابع مکتوب تربیت معلم ایران در مکتب کبودا

در گام دوم پژوهش، به منظور تقویت مبانی نظری و اعتباربخشی مفهومی به الگوی پیشنهادی، تحلیل اسنادی منابع اسلامی و تربیتی صورت گرفت که شرح آن در جدول (۵) آمده است.

جدول ۵- کدگذاری باز منابع تربیتی اسلامی

نام منبع	کدگذاری باز
قرآن کریم	انتقال معرفت الهی؛ معلم به مثابه واسطه حکمت خداوند (بقره، ۳۱)، تربیت انسان برای جانشینی الهی؛ معلم در مسیر خلیفه سازی (بقره، ۳۰)، مسئولیت اجتماعی در نشر دانش؛ اتفاق علمی به عنوان وظیفه معلم (بقره، ۳)، منزلت علمی معلم؛ ارتقاء اهل علم در نظام تربیتی الهی (مجادله، ۱۱)، مهارت انتقال مفاهیم؛ تعلیم با قلم به عنوان ابزار تربیت (علق، ۴-۵)، تربیت براساس نیازهای شناختی؛ تعلیم آنچه انسان نمی دانست (علق، ۵)، آغاز تربیت با توحید؛ دعوت به خواندن با نام خداوند (علق، ۱)، هدایت گری الهی؛ معلم به مثابه پیام آور حکمت و کتاب (آل عمران، ۷۹)، توان تبیین مفاهیم دینی و اخلاقی؛ تعلیم حکمت و کتاب توسط پیامبر (بقره، ۱۲۹)، تربیت اخلاقی و معرفتی؛ تعلیم و تزکیه در فرآیند تربیت معلم (جمعه، ۲)، تواضع علمی و یادگیری مادام العمر؛ تعلیم حضرت موسی از خضر (کهف، ۶۵-۶۶)، توان انتقال مفاهیم الهی؛ تعلیم حضرت عیسی به مردم (مائده، ۱۱۰)، تربیت در شرایط دشوار؛ تعلیم حضرت یوسف در زندان (یوسف، ۳۶-۴۱)، استمرار در آموزش با وجود طرد اجتماعی؛ تعلیم حضرت نوح به قومش (نوح، ۵-۱)، انتقال ارزش های دینی در خانواده؛ تعلیم حضرت ابراهیم به فرزندان (بقره، ۱۳۲)،
روایات	زکات دانش، آموزش به شایستگان و عمل به آن (تمیمی آمدی، بی تا، ص ۳۹۱)، ارزش گذاری براساس علم؛ با ارزش ترین انسان ها، دانشمندان آنان اند (مجلسی، بی تا، ج ۱، ص ۲۲۲)، تلاش مستمر برای یادگیری؛ طلب علم حتی از چین (همان، ج ۲، ص ۶۲)، آموزش به عنوان باقیات الصالحات؛ برکه علمی مانع آتش قیامت می شود (صدوق، بی تا، ص ۶۴)، احترام به معلم؛ برخاستن در برابر استاد حتی اگر امیر باشی (نهج البلاغه، حکمت ۳۹۹)، معلمی شغل انبیاء؛ هدایت انسان از جهل به نور (مجلسی، بی تا، ج ۲، ص ۹۲)، معلم بالاتر از والد؛ «المعلم خیر من الوالد» (محمدری شهری، بی تا، ج ۱۰، ص ۴۵۶)، تقدم معرفت بر رفتار تربیتی (نهج البلاغه، حکمت ۱۱۳)، آموزش به عنوان عبادت؛ «من علم عبداً یا باً من علم ...» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۸، ص ۱۸)، معلم به مثابه چراغ هدایت؛ «العلم نور یهدی به» (کلینی، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۹)، مسئولیت پذیری در تعلیم؛ «کُلُّکُمْ رَاعٍ وَ کُلُّکُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِیَّتِهِ» (نهج البلاغه، خطبه ۱۶۷)، تربیت با صبر و مدارا؛ «من لم یصبر علی التعلیم، لم یبلغ العلم» (کلینی، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۴۴)، آموزش با محبت؛ «من علم ولداً فکأنما أعتق رقبة» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۵، ص ۱۹۵)، معلم به عنوان امانت دار معرفت؛ «العلم أمانة الله فی أرضه» (مجلسی، بی تا، ج ۲، ص ۹۲)،
مطهری	شناخت فطرت الهی انسان؛ معلم به مثابه بیدارگر فطرت (مطهری، ۱۳۸۷، ص ۲۷)، هدایت عقلانی متربی؛ معلم به عنوان راهنمای اندیشه ورزی (مطهری، ۱۳۶۹ الف، ص ۱۸)، تربیت توحیدی؛ معلم در مسیر پیوند دادن انسان با خداوند (مطهری، ۱۳۵۰، ص ۷۲)، آموزش برای رشد متعادل روح و جسم؛ تربیت همه جانبه توسط معلم (مطهری، ۱۳۸۷، ص ۹۱)، معلم به عنوان مربی، و نه صرفاً مدرس؛ تربیت شخصیت متربی فراتر از انتقال اطلاعات (مطهری، ۱۳۵۷، ص ۳۷)، ضرورت تربیت اخلاقی در کنار علمی؛ معلم با مسئولیت تربیت فضائل انسانی (مطهری، ۱۳۸۷، ص ۱۱۲)، نفی تربیت سکولار؛ معلم در برابر نظام های تربیتی غیر الهی (مطهری، ۱۳۶۹ ب، ص ۶۴)، آزادی اندیشه در تعلیم؛ معلم با قدرت پرورش تفکر آزاد و نقاد (مطهری، ۱۳۶۸ ب، ص ۲۹)، تربیت تمدن ساز؛ معلم در خدمت ساختن جامعه اسلامی (مطهری، ۱۳۷۰، ص ۵۳)، تربیت براساس فطرت؛ معلم با شناخت گرایش های فطری انسان (مطهری، ۱۳۷۸، ص ۱۵)، معلم با نگاه فلسفی به تعلیم؛ ضرورت درک مبانی هستی شناختی تربیت (مطهری، ۱۳۸۷،

نام منبع	کدگذاری باز
	ص ۶۷)، معلم با تعهد اجتماعی؛ نقش معلم در اصلاح جامعه و تربیت نسل مسئول (مطهری، ۱۳۵۷، ص ۴۱)، تربیت براساس نیازهای واقعی انسان؛ معلم با شناخت ابعاد وجودی متربی (آموزش و پرورش در اسلام، ص ۸۸)، معلم با قدرت تحلیل جریان‌های فکری؛ تربیت آگاهانه و جهت‌دار (مطهری، ۱۳۸۷، ص ۱۳۴)، معلم به‌عنوان الگوی عملی؛ ضرورت تربیت معلمان با رفتار تربیتی مؤثر (مطهری، ۱۳۷۰، ص ۶۱)
علامه طباطبایی	هدایت عقلانی متربی؛ معلم به‌عنوان فعلیت‌بخش قوای عقلانی انسان (طباطبائی، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۲۷۳)، شناخت فطرت عقلانی؛ معلم با وظیفه بیدارسازی گرایش‌های فطری (همان، ج ۲، ص ۲۹۵)، تربیت براساس توحید؛ معلم در مسیر رساندن انسان به عبودیت الهی (همان، ج ۲، ص ۸۱)، تربیت اخلاقی با محور تزکیه؛ معلم به‌عنوان مربی فضائل نفسانی (همان، ج ۴، ص ۱۰۲)، آموزش علم نافع و عمل صالح؛ معلم در خدمت تربیت صالح (وجدانی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۷۷)، معلم با نگاه هستی‌شناختی؛ تربیت براساس حقیقت وجود انسان (طباطبائی، ۱۳۸۲، ج ۶)، تربیت با پرهیز از تحمیل؛ معلم آزاداندیش و عقل‌ورز (گل‌محمدی، ۱۴۰۲)، تربیت براساس معرفت‌شناسی وحیانی؛ معلم با قدرت تبیین مفاهیم دینی (طباطبائی، ۱۳۸۲، ج ۵)، معلم به‌عنوان واسطه رشد تدریجی؛ تربیت با مداومت و تعمیق معرفت (همان، ج ۷)، تربیت با شناخت استعدادهای متربی؛ معلم با نگاه فردمحور و رشدگرا (همان، ج ۸)، تربیت با توجه به کرامت نفس؛ معلم در مسیر تهذیب و آراستگی اخلاقی (نوری، ۱۳۹۴)، تربیت فرهنگی با محور فطرت؛ معلم در خدمت حفظ و گسترش فرهنگ اسلامی (میرزایی، ۱۳۹۵)، تربیت اجتماعی با روحیه مشورت و عدالت‌خواهی؛ معلم در نقش تسهیل‌گر روابط انسانی (صادقی، ۱۳۹۲)، تربیت با روش‌های عقل‌پرورانه؛ معلم با روش‌های استدلالی و تفکر انتقادی (گل‌محمدی، ۱۴۰۲).
امام خمینی	انسان‌سازی؛ معلم به‌مثابه ادامه‌دهنده راه انبیاء در تربیت انسان (خمینی، ۱۳۷۸ / الف، ج ۶، ص ۴۳۸) تزکیه و تعلیم هم‌زمان؛ معلم مسئول تربیت اخلاقی و علمی متربی است (همان، ج ۱۴، ص ۳۵)، نقش تمدن‌ساز معلم؛ تربیت نسلی که مقدرات کشور به او سپرده می‌شود (همان، ص ۳۵)، معلم شریک در سرنوشت جامعه؛ تأثیر تربیت صحیح یا فاسد بر آینده کشور (همان)، تربیت براساس هدایت الهی؛ معلم واسطه خروج انسان از ظلمت به نور (همان، ج ۶، ص ۴۳۸)، تربیت با نگاه توحیدی؛ معلم در مسیر تحقق عبودیت و بندگی خداوند (خمینی، ۱۳۷۸ ب)، معلم به‌عنوان مصلح اجتماعی؛ تربیت انسان مؤمن، مسئول و انقلابی (خمینی، ۱۳۶۷)، آموزش با مسئولیت‌پذیری؛ معلم در برابر انحراف تربیتی پاسخ‌گو است (خمینی، ۱۳۷۸ / الف، ج ۱۴، ص ۳۵)، تربیت با نگاه الهی به انسان؛ معلم با احترام به کرامت انسانی متربی (خمینی، ۱۳۷۸ / ب)، معلم در همه رشته‌ها مسئول تربیت است؛ نه فقط علوم دینی (خمینی، ۱۳۷۸ / الف، ج ۱۴، ص ۳۵)، تربیت با هدف استقلال فرهنگی؛ معلم حافظ هویت اسلامی جامعه (خمینی، ۱۳۶۷)، آموزش به‌عنوان عبادت؛ تعلیم و تربیت مقدس و الهی است (خمینی، ۱۳۷۸ / الف، ج ۶، ص ۴۳۸)، تربیت با بصیرت سیاسی؛ معلم آگاه به جریان‌های فکری و اجتماعی (خمینی، ۱۳۵۷)، معلم امانت‌دار نسل آینده؛ تربیت با تعهد و دقت در پرورش انسان‌ها (خمینی، ۱۳۷۸ / الف، ج ۱۴، ص ۳۵)
جوادی آملی	معلم به‌مثابه مربی روح و عقل؛ تربیت با محور کرامت انسانی (جوادی آملی، ۱۳۸۹ / الف، ص ۲۳)، تربیت با نگاه توحیدی؛ معلم در مسیر بندگی و عبودیت الهی (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۴۵)، معلم با قدرت تبیین مفاهیم قرآنی؛ تربیت عقلانی و معرفتی (جوادی آملی، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۱۰۵)، تربیت با شناخت فطرت الهی انسان؛ معلم در خدمت شکوفایی استعدادهای درونی (جوادی آملی، ۱۳۸۹ / الف، ص ۵۸)، معلم به‌عنوان واسطه هدایت الهی؛ تربیت با نور وحی و عقل (جوادی آملی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۲۴۷)، تربیت با احترام به آزادی متربی؛ معلم با روش‌های غیرتحمیلی و عقل‌ورزانه (جوادی آملی، ۱۳۸۹ ب؛ حبیبی، ۱۳۹۴، ص ۲۱)، معلم با مسئولیت اجتماعی؛ تربیت انسان مسئول، مؤمن و تمدن‌ساز (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۷۹)، تربیت با محور تزکیه و تهذیب نفس؛ معلم در خدمت تربیت اخلاقی

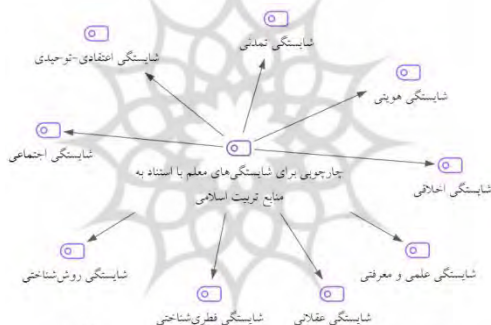
نام منبع	کدگذاری باز
	(جوادی آملی، ۱۳۷۹، ج ۳، ص ۳۳۱)، معلم با نگاه هستی‌شناختی؛ تربیت براساس حقیقت وجود انسان (جوادی آملی، ۱۳۸۹ الف، ص ۹۲)، تربیت با روش‌های عقل‌پرورانه؛ معلم با قدرت پرورش تفکر انتقادی و استدلالی (جوادی آملی، ۱۳۸۹ ب؛ حبیبی، ۱۳۹۴، ص ۲۷)، معلم با تعهد به تربیت نسل قرآنی؛ آموزش در خدمت تحقق جامعه ایمانی (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۱۰۲)، تربیت با پیوند علم و ایمان؛ معلم در مسیر رشد متوازن عقل و قلب (جوادی آملی، ۱۳۷۹، ج ۴، ص ۴۹۵)، معلم با قدرت تحلیل تربیتی آیات؛ تربیت با الهام از ساختار مفهومی قرآن (جوادی آملی، ۱۳۷۹، ج ۵، ص ۵۲۷)، تربیت با هدف قرب الهی؛ معلم در خدمت رساندن انسان به مقام عبودیت (جوادی آملی، ۱۳۸۹ الف، ص ۱۱۰)، معلم به‌عنوان الگوی رفتاری؛ تربیت با عمل، نه صرفاً گفتار (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۱۳۶)
مصباح یزدی	تربیت براساس هدف آفرینش؛ معلم در مسیر رساندن انسان به کمال نهایی (مصباح یزدی، ۱۴۰۳، ص ۲۱)، معلم با درک هستی‌شناسی تربیت؛ آموزش بر پایه حقیقت وجود انسان (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۴۳)، تربیت با محور اختیار و انتخاب آگاهانه؛ معلم تسهیل‌گر رشد ارادی متربی (مصباح یزدی، ۱۴۰۳، ص ۸۷)، تربیت با نگاه فطرت‌محور؛ معلم در خدمت شکوفایی استعدادهای درونی (مصباح یزدی، بی‌تا/ب، ص ۶۹)، معلم با مسئولیت تهذیب نفس؛ تربیت اخلاقی براساس حُسن فاعلی و حُسن فعل (مصباح یزدی، بی‌تا/الف، ج ۳، ص ۲۴۵)، تربیت با محور توحید و معادباوری؛ معلم در مسیر تربیت خدامحور و آخرت‌نگر (مصباح یزدی، ۱۴۰۳، ص ۱۰۹)، معلم با نگاه ارزشی؛ تربیت براساس ارزش‌های الهی و نه صرفاً کارکردهای اجتماعی (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۷۲)، تربیت با روش‌های بینشی، گرایشی و رفتاری؛ معلم با توان طراحی تربیت چندساحتی (مصباح یزدی، ۱۴۰۳، ص ۱۵۳)، معلم با قدرت تحلیل عوامل تربیتی؛ شناخت عوامل وراثتی، محیطی و ارادی در تربیت (همان، ۱۳۲)، تربیت با توجه به موانع تربیتی؛ معلم در مواجهه با دلبستگی به دنیا، شیطان و هوای نفس (همان، ۱۷۴)، معلم با تعهد به تربیت اخلاقی؛ آموزش در خدمت رشد فضائل انسانی (مصباح یزدی، بی‌تا/ب، ص ۹۸)، تربیت با نگاه فلسفی به تعلیم؛ معلم با توان تبیین مبانی معرفت‌شناختی تربیت (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۵۹)، معلم با قدرت تبیین رابطه تعلیم، تربیت، تزکیه و حکمت؛ تربیت مفهومی و پیوسته (مصباح یزدی، ۱۴۰۳، ص ۱۹۳)، تربیت با هدف سعادت و کمال؛ معلم در خدمت رشد متوازن عقل، ایمان و اخلاق (مصباح یزدی، بی‌تا/الف، ج ۲، ص ۳۱۷)، معلم با نگاه مسئولانه به برنامه درسی؛ تربیت با طراحی سنجیده و هدفمند (مصباح یزدی، بی‌تا/ب، ص ۱۱۲)
قرائتی	استفاده از تمثیل و مثال‌های ملموس؛ معلم با مهارت تصویرسازی مفاهیم انتزاعی (قرائتی، ۱۳۹۶، ص ۳۲)، کوتاه‌گویی و گزیده‌گویی؛ معلم با بیان مؤثر و کم‌حجم (قرائتی، ۱۳۹۶، ص ۲۸)، تربیت عبادی؛ معلم با تأکید بر نماز و انس با خداوند (قرائتی، بی‌تا/الف، ص ۴۵)، معلم با قدرت ارتباط با مخاطب؛ تربیت با شناخت نیازها و زبان نسل جدید (قرائتی، بی‌تا/ب، ص ۷۹)، تربیت با نشاط و جذابیت؛ معلم با استفاده از طنز، داستان و مثال (قرائتی، ۱۳۹۶، ص ۲۹)، تربیت با محور عمل؛ معلم الگوی رفتاری و نه صرفاً گفتاری (قرائتی، بی‌تا/ب، ص ۸۳)، تربیت با توجه به تفاوت‌های فردی؛ معلم با شناخت ویژگی‌های متربی (قرائتی، ۱۳۹۶، ص ۵۱)، تربیت با پیوند علم و ایمان؛ معلم در خدمت رشد عقل و قلب (قرائتی، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۲۲)، تربیت با هدف تقویت باورهای دینی؛ معلم با تأکید بر توحید، نبوت و معاد (قرائتی، بی‌تا/ب، ص ۹۵)، تربیت با روش پرسش و پاسخ؛ معلم با تحریک تفکر و مشارکت ذهنی (قرائتی، ۱۳۹۶، ص ۴۷)، تربیت با استفاده از قرآن؛ معلم با تکیه بر آیات در آموزش مفاهیم تربیتی (قرائتی، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۱۸۹)، تربیت با نگاه کاربردی؛ معلم با آموزش مفاهیم دینی در زندگی روزمره (قرائتی، بی‌تا/ب، ص ۱۰۲)، تربیت با احترام به مخاطب؛ معلم با پرهیز از تحقیر و تمسخر (قرائتی، ۱۳۹۶، ص ۵۵)، تربیت با هدف‌گذاری روشن؛ معلم با تعیین اهداف تربیتی مشخص و قابل سنجش (قرائتی، ۱۳۹۶، ص ۶۳)، تربیت با زبان ساده و قابل فهم؛ معلم با قدرت بیان مفاهیم دینی برای عموم (قرائتی، بی‌تا/ب، ص ۱۰۹)

نام منبع	کدگذاری باز
خسروپناه	معلمی با اخلاق‌مداری؛ تربیت با فروتنی و ادب علمی (خسروپناه، ۱۴۰۲/الف، ص ۴۲)، معلمی با علم نافع؛ تربیت با دانشی که به رشد فرد و جامعه بینجامد (خسروپناه، ۱۳۹۸، ص ۷۸)، معلمی با فهم زمانه؛ تربیت با شناخت اقتضائات فرهنگی و اجتماعی روز (خسروپناه، ۱۴۰۲/ب، ص ۱۱۵)، معلمی با عقلانیت دینی؛ تربیت با پیوند عقل و وحی در آموزش (خسروپناه، ۱۳۹۸، ص ۹۲)، معلمی با نگاه تمدنی؛ تربیت در خدمت ساختن جامعه اسلامی و تمدن نوین (خسروپناه، ۱۴۰۲/ب، ص ۱۲۳)، معلمی با مسئولیت اجتماعی؛ تربیت با دغدغه اصلاح فرهنگی و اجتماعی (خسروپناه، ۱۴۰۲/الف، ص ۵۷)، معلمی با تربیت حکمت‌محور؛ آموزش با هدف رشد عقل نظری و عملی (خسروپناه، ۱۳۹۸، ص ۱۰۵)، معلمی با نگاه اجتهادی؛ تربیت با قدرت تحلیل و تولید معرفت دینی (خسروپناه، ۱۴۰۲/ب، ص ۱۳۰)، معلمی با پرهیز از سکولاریسم تربیتی؛ تربیت با پیوند دین و زندگی (خسروپناه، ۱۴۰۲/الف، ص ۶۳)، معلمی با تربیت توحیدی؛ آموزش با محوریت بندگی و اتصال به خداوند (خسروپناه، ۱۳۹۱، ص ۲۱۸)، معلمی با تربیت فطری؛ آموزش با شناخت گرایش‌های درونی انسان (خسروپناه، ۱۴۰۲/الف، ص ۷۴)، معلمی با تربیت انتقادی؛ آموزش با قدرت تحلیل جریان‌های فکری معاصر (خسروپناه، ۱۳۹۸، ص ۱۱۲)، معلمی با تربیت تمدن‌ساز؛ آموزش در مسیر تحقق جامعه ایمانی و فعال (خسروپناه، ۱۴۰۲/ب، ص ۱۳۸)

جدول ۶- کدگذاری محوری و انتخابی منابع تربیتی اسلامی

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	تعریف	نمونه کدباز
چارچوبی برای شایستگی‌های معلم با استناد به منابع تربیت اسلامی	شایستگی هویتی	درک جایگاه معلم به‌عنوان نقش الهی، تمدن‌ساز و ادامه‌دهنده راه انبیاء	معلم بالاتر از والد (محمدری شهری، بی‌تا، ج ۱۰، ص ۴۵۶)، معلم به‌مثابه چراغ هدایت (کلینی، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۹)، معلم امانت‌دار معرفت الهی (مجلسی، بی‌تا، ج ۲، ص ۹۲)، معلم مربی شخصیت، نه صرفاً مدرس (مطهری، ۱۳۸۷)، شایستگی اعتقادی و توحیدی، اتصال تعلیم به هدف عبادی، تربیت توحیدی و تقرب الهی
	شایستگی اخلاقی	برخورد متعهدانه، محترمانه و مهربانانه با متربی در مسیر تربیت انسانی	تربیت با محبت (حرعاملی، ۱۴۰۹/ق، ج ۱۵، ص ۱۹۵)، احترام به معلم (نهج‌البلاغه، حکمت ۳۹۹)، اخلاق‌مداری در آموزش (خسروپناه، ۱۴۰۲/الف)
	شایستگی علمی و معرفتی	تسلط بر دانش نافع، قدرت تحلیل، و تقدم معرفت بر عمل در تربیت	تربیت حکمت‌محور (خسروپناه، ۱۳۹۲)، آموزش برای تغییر رفتار (عباسی ولدی، ۱۳۹۴)، علم به‌عنوان باقیات‌الصالحات (صدوق، بی‌تا، ص ۶۴)، معلم با قدرت تحلیل جریان‌های معرفتی (مطهری، ۱۳۸۷)
	شایستگی عقلانی	توان هدایت عقل متربی، پرورش تفکر، و تربیت حکمت‌محور	هدایت عقلانی متربی (جوادی آملی، ۱۳۸۸)، تحلیل جریان‌های فکری (مطهری، ۱۳۸۷)، پرورش تفکر نقاد (باهنر، ۱۳۸۷)، فهم فلسفی تعلیم (مطهری، ۱۳۸۷)، معلم با نگاه اجتهادی به تربیت (خسروپناه، ۱۴۰۲/ب)
	شایستگی فطری‌شناختی	شناخت گرایش‌های درونی انسان و تربیت بر اساس فطرت الهی	تربیت براساس فطرت (مطهری، ۱۳۷۸)، بیدارگری فطرت انسانی (مطهری، ۱۳۸۷)، معلم با شناخت اقتضائات فطری متربی (عباسی ولدی، ۱۳۹۲)
	شایستگی روش‌شناختی	توانایی انتخاب روش‌های مؤثر، ساده، مشارکتی و متناسب با مخاطب	زبان ساده و قابل فهم (قزائتی، بی‌تا/ب)، مثال‌های زندگی محور (عباسی ولدی، ۱۳۹۳)، پرسش و پاسخ فعال (قزائتی، ۱۳۹۶)، مشارکت متربی (عباسی ولدی، ۱۳۹۳)، صبر و مدارا در آموزش (کلینی، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۴۴)، تدریس با نشاط و جذابیت (قزائتی، ۱۳۹۶)

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	تعریف	نمونه کلباز
شایستگی اجتماعی	شایستگی اجتماعی	ایفای نقش فعال در اصلاح فرهنگی، تربیت نسل مسئول و تعامل با جامعه	مسئولیت‌پذیری در تعلیم (نهج البلاغه، خطبه ۱۶۷)، تعهد اجتماعی معلم (مطهری، ۱۳۵۷)، نقش فرهنگی معلم (مطهری، ۱۳۸۷)، مصلح اجتماعی بودن معلم (خسروپناه، ۱۴۰۲/الف)، معلم در تعامل با خانواده و جامعه (عباسی ولدی، ۱۳۹۲)
	شایستگی تمدنی	تربیت انسان مؤمن تمدن‌ساز در مسیر تحقق جامعه اسلامی	نگاه تمدنی در آموزش (عباسی ولدی، ۱۳۹۴)، ساختن جامعه ایمانی (خسروپناه، ۱۴۰۲/ب)، تربیت انسان مؤمن فعال (مطهری، ۱۳۵۷)، نفی تربیت سکولار (نقیب‌زاده، ۱۳۸۰)، معلم در خدمت تمدن نوین اسلامی (مصباح یزدی، ۱۳۸۹)
شایستگی اعتقادی-توحیدی	شایستگی اعتقادی-توحیدی	اتصال تعلیم به هدف عبادی، تربیت توحیدی و تقرب الهی در فرآیند آموزش	آموزش به‌عنوان عبادت (حزعاملی، ۱۴۰۹/ق، ج ۱۸، ص ۱۸)، تعلیم برای تزکیه و قرب الهی (آل عمران، ۱۶۴؛ امام خمینی، بی‌تا)، تربیت توحیدی (مطهری، ۱۳۵۰)، آموزش با حضور قلبی (عباسی ولدی، ۱۳۹۴)، معلم در مسیر بندگی و اتصال به خداوند (مصباح یزدی، ۱۳۹۱)

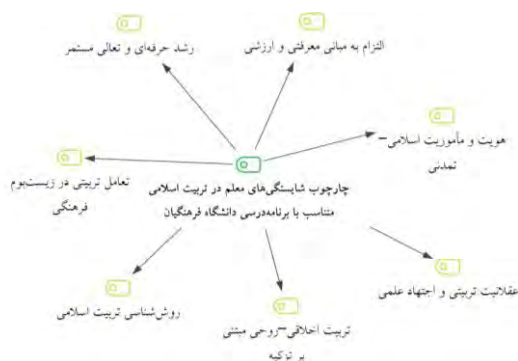
شکل ۲- مدل شایستگی‌های معلم با استناد به منابع تربیت اسلامی در مکتب کبودا

در مسیر طراحی چارچوب مفهومی عناصر برنامه درسی تربیت معلم با رویکرد اسلامی، دو منبع تحلیلی اصلی مورد استفاده قرار گرفت. نخست، اسناد تربیتی رسمی کشور ازجمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سند برنامه درسی ملی، سند تربیت معلم و سایر اسناد بالادستی مرتبط که جهت‌گیری‌های کلان، اهداف راهبردی و الزامات نهادی تربیت معلم را تبیین می‌کنند. این اسناد، نمایانگر سیاست‌های اجرایی و ساختارهای رسمی نظام آموزشی هستند و چارچوبی اولیه برای تحلیل عناصر برنامه درسی در سطح کلان فراهم می‌سازند. در مرحله دوم، منابع نظری تربیت اسلامی شامل آثار اندیشمندان برجسته‌ای چون شهید مطهری، علامه طباطبایی، آیت‌الله مصباح یزدی و سایر متفکران حوزه تعلیم و تربیت اسلامی مورد تحلیل قرار گرفت. این منابع، ناظر بر مبانی معرفتی، اصول تربیتی، اهداف غایی و شایستگی‌های انسانی و اعتقادی معلم در منظومه تربیت اسلامی اند و چارچوبی مکمل با تمرکز

بر غنای مفهومی و تربیتی ارائه می‌دهند. در گام نهایی، با تلفیق یافته‌های حاصل از تحلیل اسناد رسمی و منابع نظری، چارچوب اصلی پژوهش طراحی شد. این چارچوب تلفیقی، ضمن حفظ انسجام درونی و اتکای علمی، تلاش دارد تا پیوندی معنادار میان الزامات سیاستی و اجرایی نظام آموزشی با مبانی تربیتی و معرفتی تربیت اسلامی برقرار سازد. به عبارت دیگر، چارچوب نهایی نه تنها بازتاب‌دهنده ساختارهای رسمی و اهداف کلان تربیت معلم در کشور است، بلکه از ظرفیت‌های نظری و تربیتی اندیشه اسلامی نیز بهره‌مند می‌باشد.

جدول ۷- کدگذاری محوری و انتخابی مدل تلفیقی

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	تعریف	نمونه کدباز
چارچوب شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی متناسب با برنامه‌درسی دانشگاه فرهنگیان	هویت و مأموریت اسلامی- تمدنی	درک جایگاه معلم به‌عنوان نقش الهی، تمدن‌ساز، ادامه‌دهنده راه انبیاء و متعهد به مأموریت تربیتی در نظام اسلامی- ایرانی	معلم بالاتر از والد (محمدی ری‌شهری، بی‌تا)؛ نقش تمدن‌ساز؛ تعهد به سند تحول؛ مقابله با تهاجم فرهنگی؛ عزت ملی؛ معلم چراغ هدایت (کلینی، ۱۳۸۱)
	عقلانیت تربیتی و اجتهاد علمی	توانایی تحلیل مفاهیم تربیتی با رویکرد عقلانی، اجتهادی و نقادانه در چارچوب معرفت اسلامی	آموزش به‌عنوان عبادت (حزاعلمی، ۱۴۰۹)؛ تعلیم برای تزکیه و قرب الهی (آل عمران، ۲۴)؛ تربیت توحیدی (مطهری، ۱۳۷۸)؛ آموزش با حضور قلب؛ معلم در مسیر بندگی (مصباح یزدی، ۱۳۸۹)
	تربیت اخلاقی- روحی مبتنی بر تزکیه	توانمندی در تربیت اخلاقی، تهذیب نفس، تقرب الهی و ارتقاء روحی متربی در مسیر بندگی و رشد معنوی	تربیت توحیدی؛ تهذیب نفس؛ ادب علمی؛ تربیت با محبت؛ حضور قلبی؛ تربیت عبادی؛ سلوک تربیتی؛ تربیت مبتنی بر فطرت الهی
	روش‌شناسی تربیت اسلامی	تسلط بر روش‌های تربیتی متناسب با مبانی اسلامی، زمینه‌محور، مشارکتی و خلاقانه	روش‌های زمینه‌محور؛ زبان ساده و مؤثر؛ مشارکت فعال متربی؛ تربیت در موقعیت واقعی؛ آموزش تلفیقی اسلامی- علمی؛ طراحی فعالیت‌های تربیتی؛ استفاده از تمثیل و حکایت در آموزش
	تعامل تربیتی در زیست‌بوم فرهنگی	توانایی برقراری ارتباط تربیتی با خانواده، جامعه و ایفای نقش فعال در زیست‌بوم فرهنگی متربی	تعامل با خانواده؛ تربیت در بستر محله؛ نقش فرهنگی معلم؛ تربیت شهروند مؤمن؛ هدایت همسالان؛ مشارکت در زیست‌بوم تربیتی؛ تربیت در محیط‌های متنوع و چندفرهنگی
	رشد حرفه‌ای و تعالی مستمر	تعهد به یادگیری مادام‌العمر، نوآوری تربیتی و مشارکت در ارتقاء نظام تربیت اسلامی	یادگیری مادام‌العمر؛ پژوهش تربیتی؛ طراحی نوآورانه؛ تحلیل اسناد بالادستی؛ تولید دانش تربیتی؛ مشارکت در تحول برنامه درسی؛ ارتقاء حرفه‌ای معلمان؛ تربیت معلم پژوهشگر و تحول‌خواه
	التزام به مبانی معرفتی و ارزشی	پایبندی به اصول معرفتی، ارزشی و هستی‌شناختی تربیت اسلامی در طراحی و اجرای برنامه‌های تربیتی	مبانی هستی‌شناختی تربیت؛ انسان‌شناسی اسلامی؛ ارزش‌مداری در تعلیم؛ تربیت مبتنی بر فطرت؛ التزام به مبانی سند تحول؛ تربیت در چارچوب جهان‌بینی توحیدی؛ انسجام معرفتی در برنامه درسی اسلامی

شکل ۳- چارچوب شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی متناسب با برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان در مکس کیودا

مدل مفهومی شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی از طریق فرایند دوسویه‌سازی تطبیقی میان دو منبع اصلی شکل گرفت. در این فرایند، ابتدا مفاهیم و مؤلفه‌های کلیدی از اسناد مکتوب تربیت معلم شامل اسناد بالادستی، برنامه‌های درسی رسمی و سیاست‌های کلان آموزشی استخراج شد. هم‌زمان، مفاهیم تربیتی از منابع اسلامی همچون آثار اندیشمندان تربیت اسلامی، متون دینی و مبانی معرفتی - ارزشی تعلیم و تربیت گردآوری گردید. سپس با بهره‌گیری از روش تلفیقی، هم‌پوشانی‌ها، تفاوت‌ها و ظرفیت‌های مکمل این دو مدل اولیه تحلیل شد و در نهایت، مدل نهایی با هفت محور کلان شایستگی تدوین گردید. این مدل تلاش دارد تا ضمن حفظ انسجام معرفتی، به نیازهای نظام تربیت معلم کشور در تراز تمدن نوین اسلامی پاسخ دهد. در گام بعدی، برای اعتباریابی کدهای استخراج‌شده، از روش داوری خبرگان با تمرکز بر اعتبار محتوا استفاده شد. در این روش، مجموعه‌ای از کدهای مفهومی در قالب یک فرم داوری در اختیار خبرگان حوزه آموزش معارف اسلامی و برنامه‌ریزی درسی قرار گرفت، تا میزان تناسب آن‌ها با اهداف پژوهش مورد ارزیابی قرار گیرد. شاخص‌های داوری شامل سه محور «ضروری بودن»، «مرتبط بودن» و «مناسب بودن» بود که براساس مقیاس سه‌گزینه‌ای لاوشه^۱ (۱۹۷۵) طراحی شد. خبرگان برای هر کد مشخص می‌کردند که آیا آن مؤلفه (۱) ضروری است، (۲) مفید ولی غیرضروری است، یا (۳) ضروری نیست. سپس با استفاده از فرمول نسبت اعتبار محتوا^۲، میزان اعتبار هر کد محاسبه گردید. کدهایی که مقدار CVR آن‌ها بالاتر از حد آستانه تعیین‌شده براساس تعداد داوران بودند، به‌عنوان مؤلفه‌های معتبر در چارچوب مفهومی پژوهش لحاظ شدند. این روش به دلیل ساختار عددی، قابلیت تحلیل کمی و امکان دفاع علمی در اعتبارسنجی یافته‌های کیفی، انتخاب شد.

1. Lawshe

2. Content Validity Ratio - CVR

نتایج حاصل از سنجش روایی هر مضمون در جدول (۸) آمده است.

جدول ۸- نتایج سنجش روایی

عنوان مضمون	درصد رأی ضروری	CVR محاسبه شده	وضعیت اعتبار
هویت و مأموریت اسلامی- تمدنی	۱۰۰	۱/۰	پذیرفته شده
عقلانیت تربیتی و اجتهاد علمی	۷۸/۶	۰/۵۷۱	پذیرفته شده
تربیت اخلاقی- روحی مبتنی بر تزکیه	۱۰۰	۱/۰	پذیرفته شده
روش‌شناسی تربیت اسلامی	۱۰۰	۱/۰	پذیرفته شده
تعامل تربیتی در زیست‌بوم فرهنگی	۱۰۰	۱/۰	پذیرفته شده
رشد حرفه‌ای و تعالی مستمر	۸۵/۷	۰/۷۱۴	پذیرفته شده
التزام به مبانی معرفتی و ارزشی	۹۲/۹	۰/۸۵۷	پذیرفته شده

در فرایند اعتبارسنجی چارچوب شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی، فرم داوری شامل مؤلفه‌های مفهومی طراحی شده در اختیار ۱۴ نفر از خبرگان دانشگاهی قرار گرفت. این گروه شامل اعضای هیئت علمی، مدرسان دانشگاه و دانشجویان دکتری با تخصص‌هایی در حوزه‌های علوم قرآنی، فلسفه تربیت، آموزش عالی، برنامه‌ریزی درسی، الهیات و معارف اسلامی بودند. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها با روش CVR نشان داد که تمامی مؤلفه‌ها از نظر داوران دارای اعتبار محتوایی قابل قبول هستند؛ به‌طوری‌که مؤلفه‌هایی چون «هویت اسلامی- تمدنی»، «تربیت اخلاقی- روحی»، و «روش‌شناسی تربیت اسلامی» با کسب ۱۰۰٪ رأی «ضروری»، بالاترین میزان اعتبار را داشتند. این نتایج نشان‌دهنده هم‌راستایی چارچوب پیشنهادی با مبانی نظری و انتظارات تخصصی حوزه تربیت اسلامی بوده و پشتوانه‌ای علمی برای استفاده از مدل در برنامه‌ریزی درسی دانشگاه فرهنگیان فراهم می‌سازد.

۴. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف طراحی و اعتبارسنجی چارچوبی مفهومی از شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی، در پاسخ به نیازهای نظام تربیت معلم جمهوری اسلامی ایران و با تمرکز بر ساختار برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان انجام شد. در گام نخست، تحلیل مضمون اسناد رسمی تربیت معلم شامل سند تحول بنیادین، سند مأموریت دانشگاه فرهنگیان، برنامه درسی مصوب، آیین‌نامه‌های تربیتی و بیانات مقام معظم رهبری صورت گرفت. این اسناد، جهت‌گیری‌های کلان و اهداف راهبردی تربیت معلم را تبیین نموده و چارچوبی برای استخراج مؤلفه‌های شایستگی فراهم ساختند. تحلیل قیاسی- استقرایی این منابع منجر به شناسایی مؤلفه‌هایی چون هویت اسلامی- ایرانی، تربیت اخلاقی، تعامل فرهنگی، عدالت آموزشی، رشد حرفه‌ای و بهره‌گیری از فناوری شد. در گام دوم، تحلیل منابع اسلامی شامل قرآن کریم، نهج‌البلاغه،

اصول کافی، و آثار اندیشمندان تربیت اسلامی مانند شهید مطهری، علامه طباطبایی، آیت الله جوادی آملی و آیت الله مصباح یزدی صورت گرفت. این منابع، ناظر بر مبانی معرفتی، اصول تربیتی، اهداف غایی و شایستگی‌های انسانی و اعتقادی معلم در منظومه تربیت اسلامی‌اند. تحلیل کیفی این منابع با تمرکز بر مفاهیم تربیتی، ارزشی و معرفتی، منجر به شناسایی مؤلفه‌هایی چون شایستگی هویتی، اخلاقی، عقلانی، فطری‌شناختی، روش‌شناختی، اجتماعی و تمدنی گردید. در گام سوم، با بهره‌گیری از روش تلفیقی، هم‌پوشانی‌ها، تفاوت‌ها و ظرفیت‌های مکمل میان یافته‌های حاصل از اسناد رسمی و منابع اسلامی تحلیل شد. نتیجه این فرایند، طراحی مدل نهایی شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی بود که در قالب هفت محور کلان شامل «هویت و مأموریت اسلامی-تمدنی»، «عقلانیت تربیتی و اجتهاد علمی»، «تربیت اخلاقی-روحی مبتنی بر تزکیه»، «روش‌شناسی تربیت اسلامی»، «تعامل تربیتی در زیست‌بوم فرهنگی»، «رشد حرفه‌ای و تعالی مستمر»، و «التزام به مبانی معرفتی و ارزشی» تدوین گردید. در گام چهارم، اعتبارسنجی مؤلفه‌های استخراج‌شده با استفاده از روش نسبت اعتبار محتوا (CVR) انجام شد. فرم داوری شامل مجموعه‌ای از کدهای مفهومی بود که در اختیار گروهی از اساتید حوزه آموزش معارف اسلامی و برنامه‌ریزی درسی قرار گرفت. داوری براساس سه شاخص «ضروری بودن»، «مرتبط بودن» و «مناسب بودن» و با استفاده از مقیاس سه‌گزینه‌ای لاوشه انجام شد. مؤلفه‌هایی که مقدار CVR آن‌ها از حد آستانه تعیین‌شده فراتر بود، به‌عنوان مؤلفه‌های معتبر در چارچوب نهایی لحاظ شدند. یافته‌های پژوهش نشان داد که شایستگی‌های معلم در تربیت اسلامی، مجموعه‌ای چندبعدی و درهم‌تنیده از مؤلفه‌های هویتی، معرفتی، اخلاقی، روش‌شناختی، اجتماعی و تمدنی است که در قالب هفت محور کلان قابل تبیین‌اند. این محورها نه تنها از منابع اسلامی و اندیشه‌های تربیتی استخراج شده‌اند، بلکه با جهت‌گیری‌های اسناد رسمی نیز هم‌راستا هستند و ظرفیت تلفیق نظریه و عمل را فراهم می‌سازند. تحلیل نتایج نشان می‌دهد که محور «هویت و مأموریت اسلامی-تمدنی» به‌عنوان ستون بنیادین تربیت معلم، بر درک جایگاه الهی و تمدن‌ساز معلم تأکید دارد. این نگاه، معلم را صرفاً انتقال‌دهنده دانش نمی‌داند، بلکه او را امانت‌دار معرفت الهی، عامل عزت ملی و ادامه‌دهنده راه انبیاء معرفی می‌کند. چنین رویکردی، با آموزه‌های اسلامی و بیانات رهبری همخوانی دارد و می‌تواند جهت‌گیری تربیت معلم را از سطح مهارتی به سطح رسالتی ارتقاء دهد. محور «عقلانیت تربیتی و اجتهاد علمی» نشان می‌دهد که تربیت اسلامی، بر پیوند عقل و وحی، تحلیل مفاهیم تربیتی، و اجتهاد در فهم تربیت تأکید دارد. این مؤلفه، معلم را به‌عنوان اندیشمند تربیتی معرفی می‌کند که باید توانایی تحلیل، نقد و تولید معرفت تربیتی را داشته باشد؛ نه صرفاً مجری برنامه‌های از پیش تعیین‌شده. در محور «تربیت اخلاقی-روحی مبتنی بر تزکیه»، تربیت

معلم با تهذیب نفس، محبت تربیتی، حضور قلبی و سلوک معنوی گره خورده است. این مؤلفه‌ها، تربیت را از سطح رفتاری به سطح وجودی ارتقاء می‌دهند و معلم را به مربی روح و اخلاق تبدیل می‌کنند. چنین نگاهی، با آموزه‌های قرآنی و آثار مطهری و مصباح یزدی هم‌راستا است. محور «تعامل تربیتی در زیست‌بوم فرهنگی» بر نقش فعال معلم در خانواده، محله و جامعه تأکید دارد. تربیت اسلامی، معلم را تسهیل‌گر ارتباطات انسانی، هدایت‌گر همسالان و عامل پیوند مدرسه با محیط فرهنگی می‌داند. این مؤلفه، تربیت را از فضای کلاس به زیست‌بوم واقعی مربی گسترش می‌دهد. چارچوب طراحی شده در این پژوهش، با تأکید بر مؤلفه‌های تربیتی، اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی و تمدنی، از اعتبار مفهومی و محتوایی قابل قبولی برخوردار است و می‌تواند به عنوان مبنایی برای بازنگری در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان مورد استفاده قرار گیرد. این چارچوب نه تنها به نیازهای آموزشی توجه دارد، بلکه عناصر فرهنگی و دینی را نیز در نظر گرفته و تلاش دارد تا تصویری بومی، دقیق و کاربردی از شایستگی‌های معلم اسلامی ارائه دهد.

در راستای یافته‌های پژوهش پیشنهادات زیر مطرح می‌شود:

- بازنگری در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان با تأکید بر مؤلفه‌های هویتی، عقلانی، اخلاقی و تمدنی، به‌ویژه در دروس تربیتی، کارورزی و اخلاق حرفه‌ای، به منظور تربیت معلمان متعهد به مأموریت اسلامی - ایرانی.
- طراحی دوره‌های آموزشی و ضمن خدمت برای معلمان شاغل با محورهایی چون تهذیب نفس، اجتهاد علمی، تعامل تربیتی در زیست‌بوم فرهنگی و روش‌شناسی تربیت اسلامی، با هدف ارتقاء مستمر شایستگی‌های حرفه‌ای و تربیتی.
- تدوین ابزارهای سنجش شایستگی‌های تربیت اسلامی برای ارزیابی دانشجومعلمان در مراحل مختلف آموزش، با تمرکز بر مؤلفه‌هایی چون عقلانیت تربیتی، التزام ارزشی، و تعامل فرهنگی.

— منابع —

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

- باهنر، محمدجواد (۱۳۸۷). مسئله تعلیم و تربیت در اسلام. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- تیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (بی تا). غررالحکم و درر الکلم. قم: دارالکتب الإسلامیه.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸). هدف زندگی و هدف تربیت در اسلام. قم: انتشارات اسراء.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹ الف). انسان شناسی قرآنی. قم: نشر اسراء.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹ ب). مبانی نظری تعلیم و تربیت اسلامی. قم: نشر اسراء.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹ ج). منزلت عقل در هندسه معرفت دینی. قم: اسراء.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱). مفاتیح الحیات. قم: نشر اسراء.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۹). تفسیر تسنیم. قم: نشر اسراء، ج ۱-۵.
- حبیبی، محمد (۱۳۹۴). تبیین مبانی تربیت اسلامی با تأکید بر آیات قرآن کریم. پژوهش های تعلیم و تربیت اسلامی، ۲(۳)، ص ۱۷-۳۴.
- حرّعاملی، محمدبن حسن (۱۴۰۹ق). وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة. قم: مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ج ۱۵، ۱۸.
- خامنه ای، سید علی (۱۳۹۸). بیانات در دیدار با معلمان و فرهنگیان. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42490>
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۱). اسلام شناسی معرفت شناختی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۲). فلسفه علوم اجتماعی. تهران: حکمت.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۸). بیست گفتار درباره فلسفه و فقه علوم اجتماعی. قم: مؤسسه بوستان کتاب.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۴۰۲ الف). نظام آموزشی مطلوب از منظر اسلام. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۴۰۲ ب). منظومه فکری آیت الله خامنه ای. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- خمینی، سید روح الله (۱۳۵۷). ولایت فقیه (حکومت اسلامی). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- خمینی، سید روح الله (۱۳۶۷). منشور روحانیت. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- خمینی، سید روح الله (۱۳۷۸). صحیفه امام. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۶، ۱۴.
- خمینی، سید روح الله (۱۳۷۸ ب). آداب الصلاة. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- خمینی، سید روح الله (بی تا). صحیفه نور (مجموعه سخنرانی ها و پیام ها). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- دانشگاه فرهنگیان (۱۳۹۱). سند مأموریت دانشگاه فرهنگیان. تهران: معاونت پژوهش و برنامه ریزی.
- شورای برنامه ریزی درسی (۱۳۹۵). برنامه درسی تربیت معلم. تهران: سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزش.
- شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- صدوق، محمدبن علی (بی تا). الأمالی. قم: مؤسسه النشر الإسلامی.

- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۸۲). *تفسیر المیزان*. تهران: دفتر انتشارات اسلامی، ج ۱-۸.
- عباسی ولدی، محمدرضا (۱۳۹۲). *تربیت دینی فرزند*. قم: نشر آیین فطرت.
- عباسی ولدی، محمدرضا (۱۳۹۳). *هدیه‌های آسمانی: اصول و روش‌های تربیت دینی کودک*. قم: نشر آیین فطرت.
- عباسی ولدی، محمدرضا (۱۳۹۴). *سبک زندگی اسلامی: مبانی، مولفه‌ها و شاخص‌ها*. تهران: نشر بیان معنوی.
- قرائتی، محسن (۱۳۹۶). *مهارت‌های معلمی*. قم: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- قرائتی، محسن (بی‌تا/الف). *کتاب نماز*. قم: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- قرائتی، محسن (بی‌تا/ب). *درس‌هایی از قرآن*. قم: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- قرائتی، محسن (۱۳۷۵). *تفسیر نور*. قم: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ج ۱-۲.
- کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۸۱). *اصول کافی*. ترجمه محمدباقر کمره‌ای. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ج ۱.
- گل محمدی، محمد (۱۴۰۲). *تربیت عقلانی از منظر علامه طباطبایی*. مدیریت تحقیقات و تکنولوژی آموزشی، ۴(۲)، ص ۹-۱.
- مجلسی، محمدباقر (بی‌تا). *بحار الأنوار*. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ج ۱-۲.
- محمدی ری‌شهری، محمد (بی‌تا). *میزان الحکمه*. قم: دارالحديث، ج ۱۰.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۹). *مبانی تربیت اسلامی*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۱). *فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی*. تهران: انتشارات مدرسه.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۴۰۳). *نظریه تربیتی اسلام*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مصباح یزدی، محمدتقی (بی‌تا/الف). *اخلاق در قرآن*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ج ۳-۲.
- مصباح یزدی، محمدتقی (بی‌تا/ب). *برنامه‌ریزی تربیتی اسلامی*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مطهری، مرتضی (۱۳۵۰). *انسان و ایمان*. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۵۷). *آینده انقلاب اسلامی*. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۸ ب). *مسئله تربیت*. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۹ الف). *هدف تربیت*. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۹ ب). *برنامه‌ریزی تربیتی اسلامی*. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۰). *نظام آموزشی مطلوب*. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۸). *فطرت*. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۷). *تعلیم و تربیت در اسلام*. تهران: انتشارات صدرا.
- میرزایی، محمد (۱۳۹۵). *جایگاه گرایش‌های فطری در تعلیم و تربیت اسلامی از منظر علامه طباطبایی*. معرفت، ۲۵(۲۱۳)، ص ۸۵-۱۰۴.
- نصراللهی، مهدی و همکاران (۱۴۰۰). *تحلیل برنامه درسی تربیت معلم در دانشگاه فرهنگیان با رویکرد اسلامی*. مطالعات برنامه‌درسی، ۱۶(۴)، ص ۱۱۵-۱۳۲.
- نقیب‌زاده، میرعبدالله (۱۳۸۰). *برنامه‌ریزی تربیتی اسلامی*. تهران: سمت.
- نوری، علی (۱۳۹۴). *اصل کرامت در تعلیم و تربیت از دیدگاه علامه طباطبایی*. پژوهش‌های فلسفه تعلیم و تربیت، ۴(۱)، ص ۶۱-۸۰.
- وجدانی، احمد و همکاران (۱۳۹۲). *نظریه تعلیم و تربیت اسلامی*. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), p. 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>.

Creswell, J.W. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Lawshe, C.H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), p. 563–575. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x>

Ornstein, A.C. & Hunkins, F.P. (2018). *Curriculum: Foundations, Principles, and Issues*. Pearson.

Spencer, L.M. & Spencer, S.M. (1993). *Competence at Work: Models for Superior Performance*. Wiley.

